

УДК 343.82

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.54>

ГЕНЕЗА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЗАСУДЖЕНИХ ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Пузирна Н.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-7297-0829
e-mail: 1981-natasha@ukr.net*

Кондратов Д.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
головний спеціаліст відділу науки,
вищої та професійної освіти
управління науки, вищої, професійної освіти
та кадрового забезпечення
Департаменту науки і освіти
Харківської обласної військової адміністрації
ORCID: 0000-0001-5426-4878*

Олефір Л.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України,
ORCID: 0000-0003-4565-8968*

Пузирна Н., Кондратов Д., Олефір Л. Генеза правового статусу засуджених за часів незалежної України.

Статтю присвячено дослідженню генези правового статусу засуджених за часів незалежності України. Автори вказують, що зв'язки між державою та засудженими до позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі, а також між засудженими в їх середовищі та з іншими особами у державно-організованому суспільстві повинні бути закріплені державою у правовій формі – тобто у формі прав, свобод та обов'язків. Саме дотриманню прав засуджених приділяється значна увага з боку міжнародних організацій, про що свідчать рішення Європейського суду з прав людини, щодо недотримання в Україні окремих елементів правового статусу засуджених. Саме питання змін правового статусу засуджених за часів незалежної України автори вважають актуальним.

Автори вказують, що в науці кримінально-виконавчого права правовий статус засуджених складається з трьох компонентів, а саме із суб'єктивних прав, обов'язків та законних інтересів. В межах даної статті автори розглядають тільки два компонента, це суб'єктивні права та обов'язки.

В якості суб'єктивних прав засуджених до різних видів кримінальних покарань у науці кримінально-виконавчого права, автори вбачають можливість, передбачену законом і безпосередньо гарантовану на державному рівні, певної поведінки засудженого або використання ним певних благ, реалізація яких покладається на посадових осіб установ виконання покарань та закріплюється обов'язками їх та інших суб'єктів правовідносин, що виникають у процесі виконання та відбування кримінальних покарань.

В якості обов'язків засудженого, автори розглядають встановлені в зобов'язальних і заборонних нормах права: міра необхідної поведінки засудженого під час відбування покарання, яка за-

безпечує досягнення цілей покарання, підтримання правопорядку під час його відбування, дотримання прав і законних інтересів, як самого засудженого, так і інших осіб.

Проаналізувавши певні вимоги норм Виправно-трудоного та Кримінально-виконавчого законодавства автори дійшли до висновку, що за 30 років незалежності України національне законодавство приділяло увагу лише лібералізації правового статусу засуджених, надаючи увагу в своїй переважній більшості їхнім правам не змінюючи підходів що реформування системи їх обов'язків.

Ключові слова: Державна кримінально-виконавча служба України, установа виконання покарань, виправна колонія, слідчий ізолятор, засуджений, права, обов'язки, виправлення та ресоціалізація, позбавлення волі, праця засуджених, трудові відносини, особи рядового і начальницького складу, персонал, дисципліна.

Puzyrna N., Kondratov D., Olefir L. Genesis of the legal status of convicts during the time of independent Ukraine.

The article is devoted to the study of the genesis of the legal status of convicts during the time of Ukraine's independence. The authors indicate that the relations between the state and those sentenced to imprisonment for a certain term and life imprisonment, as well as between the convicts in their environment and with other persons in the state-organized society, must be established by the state in a legal form - in the form of rights, freedoms and obligations. It is the observance of the rights of convicts that is given considerable attention by international organizations, as evidenced by the decisions of the European Court of Human Rights regarding non-observance of certain elements of the legal status of convicts in Ukraine. The authors believe that the question of analysis of changes in the legal status of convicts during the time of independent Ukraine is relevant.

The authors indicate that in the science of criminal enforcement law, the legal status of convicts consists of three components, namely subjective rights, obligations and legal interests. Within the scope of their article, the authors consider only two components, these are subjective rights and duties.

As the subjective rights of those convicted of various types of criminal punishments in the science of criminal law, the authors see the possibility, provided for by law and directly guaranteed at the state level, of certain behavior of the convicted person or his use of certain benefits, the implementation of which is entrusted to the officials of institutions for the execution of punishments and is fixed by their obligations and those of other subjects of legal relations arising in the process of execution and serving of criminal punishments.

As the duties of the convicted person, the authors consider the rights established in the mandatory and prohibitive norms: the measure of the necessary behavior of the convicted person while serving the sentence, which ensures the achievement of the goals of the punishment, maintenance of law and order during its serving, observance of the rights and legitimate interests of the convicted person himself, as well as other persons.

Having conducted an analysis of the Correctional Labor and Criminal Enforcement Legislation, the authors came to the conclusion that the given analysis of only two components can be asserted that during the 30 years of Ukraine's independence, the national legislation paid attention only to its liberalization, paying attention in the vast majority to the rights of convicts without changing the approaches that reforming the system of their duties.

Key words: State Criminal Enforcement Service of Ukraine, penal institution, penal colony, pretrial detention center, convict, rights, duties, corrections and resocialization, deprivation of liberty, convict labor, labor relations, members of the rank and file, personnel, discipline.

Постановка проблеми. Зв'язки між державою та і засудженими до позбавлення волі на певний строк і довічного позбавлення волі, а також між засудженими в їх середовищі та з іншими особами у державно-організованому суспільстві повинні бути закріплені державою у правовій формі – у формі прав, свобод, обов'язків, та законних інтересах котрі у своїй єдності становлять правовий статус певних категорій осіб, до яких можна віднести і засуджених, що є відображенням особливостей соціально-правової структури розвитку суспільства, його демократичних інститутів та стан законності у діяльності правоохоронних органів, до яких слід віднести і Державну кримінально-виконавчу службу і відповідно і установи виконання покарань, діяльності якої приділяється значна увага з боку міжнародних організацій, про що свідчать рішення Європейського

суду з прав людини, щодо недотримання в Україні окремих елементів правового статусу засуджених. Саме питання аналізу внесення змін до правового статусу засуджених за часів незалежної України є актуальним.

Аналіз публікацій. Розробленню актуальних проблем правового статусу осіб, які тримаються у установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби, присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних учених: К.А. Автухов, О.М. Бандурка, Є.Ю. Бараш, Ю.В. Баулін, А.І. Богатирьов, І.Г. Богатирьов, І.В. Боднар, В.О. Глушков, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, О.О. Житний, О.М. Звенигородський, О.І. Іваньков, В.В. Карелін, О.Г. Колб, Н.В. Коломієць, І.М. Копотун, О.М. Литвинов, В.А. Львовичкін, В.А. Мисливий, І.І. Митрофанов, Л.І. Олефір, Л.Г. Остапчук, Р.М. Підвисоцький, В.Ф. Пузирний, М.С. Пузирьов, А.В. Савченко, А.Х. Степанюк, В.Я. Тацій, О.Г. Ткаченко, В.М. Трубников, С.Я. Фаренюк, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, С.І. Халимон, С.В. Царюк, В.В. Шаблістий, В.І. Шакун, Ю.В. Шинкарьов, О.О. Шкута, Д.В. Ягунов, І.С. Яковець та ін.

Метою статті є дослідження генези правового статусу засуджених за часів незалежної України.

Виклад основного матеріалу. Як зазвичай вказують в науці кримінально-виконавчого права правовий статус засуджених складається з трьох компонентів, а саме суб'єктивних прав, обов'язків та законних інтересів [1].

В межах даної статті ми розглянемо тільки два компонента, це права та обов'язки.

Слід зазначити, що під суб'єктивним правом засуджених до різних видів кримінальних покарань у науці кримінально-виконавчого права вбачають можливість, передбачену законом і безпосередньо гарантовану на державному рівні певної поведінки засудженого або користування ними певних благ, реалізація яких покладається на посадових осіб установ виконання покарань та закріплюється обов'язками суб'єктів правовідносин, що виникають у процесі виконання та відбування кримінальних покарань [2].

У свою чергу слід зазначити, що чіткого визначення елементів правового статусу виправно-трудова законодавство за часів незалежності України не передбачало. Лише «Правила внутрішнього розпорядку виправно-трудова установ» містили в собі перелік елементів, що складають правовий статус засуджених [3].

Так в главі IV. «Деякі умови виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі», параграфі 17. «Правила поведінки засуджених» розглядалися їх права та обов'язки.

В свою чергу права засуджених можна поділити на наступні групи: можливість розпоряджатися вільним часом; отримання посилок (передач); можливість придбання та зберігання продуктів харчування і предметів першої потреби; придбання телевізорів, холодильників, програвачів, радіоприймачів з розрахунку одна одиниця на одне житлове приміщення; можливість брати участь в культурно-масових і спортивно-оздоровчих заходах самодіяльних організацій та гуртків засуджених, користування настільними іграми та бібліотекою; розведення декоративних риб та кімнатних рослин; використання у відведених місцях індивідуальних водонагрівальних приладів заводського виготовлення.

З наведеного переліку слід зробити висновок, що обсяг прав засуджених був доволі невеликим. Але з прийняттям 11 липня 2003 році Кримінально-виконавчого кодексу України стан справ змінився. Слід зазначити, ще даний законодавчий акт не тільки передбачив перелік загальних прав засуджених, а і вмістив у собі окремо перелік прав засуджених до позбавлення волі та інших кримінальних покарань, які не пов'язані з позбавленням волі.

Загальний перелік прав був викладений в ст. 8 та передбачав такі права, як: право на гуманне ставлення до себе і на повагу гідності, властивої людській особистості; право на правову допомогу; на отримання інформації про свої права і обов'язки; на можливість звернення до відповідних органів з пропозиціями, заявами і скаргами рідною мовою; право на підтримання соціальних зв'язків; на належний стан медико-санітарного забезпечення. Окрему групу склали права іноземців, щодо підтримки зв'язку з дипломатичними представництвами і консульськими установами своїх та, в певних випадках, інших держав або міжнародних органів чи організацій, які здійснюють їх захист. І найбільш важливе, на нашу точку зору, було закріплене право засудженого (в окремій ст. 10) на особисту безпеку. В свою чергу, на посадових осіб установ виконання покарань був покладений обов'язок, щодо вжиття невідкладних заходів щодо забезпечення особистої безпеки засудженого [4].

Не зважаючи на доволі радикальний підхід законодавства в цій сфері необхідно зазначити, що на теперішній час обсяг прав засуджених значною мірою розширився, так як були передбачені на-

ступні групи прав: на здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виразити переконання, пов'язані із ставленням до релігії; на соціальне забезпечення та на оплачувану працю згідно із законодавством; на отримання копій документів з їхніх особових справ та інших документів, та в разі необхідності звертатися до суду з цих питань та питань, щодо кримінального провадження; на належне матеріально-побутове забезпечення; отримання передач (окрім речей, що засудженим заборонено мати при собі законом, зокрема зброї, наркотичних або психотропних речовин, прекурсорів); встановленого право засудженого на безперервний сон у нічний час та випадки коли це право може бути обмежене.

Значних змін зазнав і порядок реалізації права засуджених на правову допомогу, проведення конфіденційних юридичних консультацій (побачень) визначеними категоріями осіб. Ґрунтовно визначені категорії та кількість осіб, які можуть бути задіяні у цих заходах, їх час та особливості їх проведення не тільки в установах виконання покарань, а і в лікувальних закладах охорони здоров'я. Також ця стаття переформатувала підхід щодо права засудженого на зв'язки з зовнішнім світом.

Слід також вказати і на те, що з зазначеного переліку прав багато з яких стосуються і осіб, що відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі. Проте і ст. 107 кримінально-виконавчого кодексу України «Права і обов'язки засудженого до позбавлення волі» містить вказаний перелік, який теж зазнав певних, але незначних змін, з дня вступу зазначеного кодексу в законну силу.

Зазначена вище норма законодавства передбачає права засуджених до позбавлення волі на певний строк і засуджених до довічного позбавлення волі: право на одержання інформації про умови відбування і порядок виконання покарання; користування оплачуваними послугами та право брати участь у трудовій діяльності; право на одержання, володіння та розпоряджання грошовими коштами, предметами, речами, виробами і продуктами харчування; право на зв'язки з зовнішнім світом; право розпоряджатися вільним часом, брати участь у роботі гуртків та самодіяльних організацій соціально-корисної спрямованості, займатися фізичною культурою і спортом; право на отримання освіти певного рівня та право на правову допомогу.

В свою чергу слід зазначити, що більш детальний перелік прав засуджених, які відбувають кримінальні покарання передбачені правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, які затверджені наказом Міністерства юстиції України 28 серпня 2018 року № 2823/5 і це не суперечить національному законодавству, так як ч. 2 ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу прямо вказує на те, що засудженим можуть надаватися й інші права, реалізація яких не суперечить меті покарання, порядку і умовам виконання та відбування покарання [5]. Проте необхідно зазначити, що дані правила декілька раз зазнали змін, навіть після вступу в дію Кримінально-виконавчого кодексу України.

Іншим елементом правового статусу є обов'язки засудженого, які містяться в зобов'язальних і заборонних нормах права, тобто міра необхідної поведінки засудженого під час відбування покарання, яка забезпечує досягнення цілей покарання, підтримання правопорядку під час його відбування, дотримання прав і законних інтересів, як самого засудженого, так і інших осіб [6, с. 26].

Так, виправно-трудове законодавство України чітко не визначало обов'язки засуджених, вони були закріплені в главі IV «Деякі умови виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі», параграфі 17 «Правила поведінки засуджених» і розглядалися, як права та обов'язки засуджених.

Умовно обов'язки засуджених можна поділити на дві групи, такі як: «засуджені зобов'язані» і «засудженим забороняється».

Засуджені зобов'язані:

1. Дотримуватись режимних вимог (суворо дотримуватись правил поведінки і розпорядку дня; пересуватися групами територією виправно-трудових установ тільки строем; носити встановлені нагрудні знаки; виходити на прогулянку і дотримуватися встановлених на час прогулянки правил поведінки, за графіком, чергувати в камерах).

2. Відношення до суспільно-корисної праці, майна та санітарного стану (дбайливо ставитися до державного майна; сумлінно ставитися до праці; встановленим порядком виконувати роботи з благоустрою місць позбавлення волі та прилеглих до них територій, а також для поліпшення культурно-побутових умов в установах; утримувати в чистоті житлові і службові приміщення, робочі місця, за встановленим зразком заправляти ліжка, дотримуватися правил особистої гігіє-

ни, зберігати продукти харчування і предмети особистого використання у відведених для цього та спеціально обладнаних місцях або холодильниках, що їм належать).

3. Взаємовідносини засуджених між собою та персоналом установ виконання покарань (бути ввічливими між собою; при зустрічі з працівниками виправно-трудова установ та іншими посадовими особами вставати і вітатися з ними).

На подібні групи можна поділити і те, що засудженим заборонялось, а саме:

1. Вимоги режиму (виходити без дозволу адміністрації за межі ізольованих ділянок та локальних зон; порушувати лінію охорони об'єктів виправно-трудова установ; мати при собі предмети і речі в асортименті і кількості, що виходять за межі, встановлені переліком; придбавати, виготовляти, вживати і зберігати предмети, вироби і речовини, які заборонені засудженим; курити в невідведених для цього місцях; направляти і отримувати кореспонденцію всупереч встановленого порядку; вивішувати фотографії, репродукції, листівки, вирізки з газет та журналів на стінах, тумбочках і ліжках; завішувати чи міняти без дозволу адміністрації спальні місця, а також обладнувати їх у комунально-побутових та інших службових або виробничих приміщеннях).

2. Відношення до суспільно-корисної роботи (заборона користуватися заточувальним обладнанням, інструментом, електроенергією, механізмами та іншими матеріалами з особистих мотивів; тримати тварин, займатись городництвом; споруджувати самочинно на виробничих об'єктах різні будови).

3. Взаємовідносини засуджених між собою та персоналом установ виконання покарань (продавати, дарувати чи відчужувати іншим шляхом на користь інших осіб предмети, вироби і речовини, які перебувають в особистому користуванні; грати в настільні та інші ігри з метою отримання матеріальної або іншої користі; наносити собі або іншим особам татування; вживати жаргонні слова, давати прізвиська).

Проводячи аналіз виправно-трудова законодавства України слід зазначити, що в той час права та обов'язки мали свої особливості стосовно окремих категорій осіб, а саме засуджених у виправно-трудова колоніях-поселеннях та засуджених жінок, які мешкають за межами колоній.

Кримінально-виконавчий кодекс України в свою чергу встановлює загальні обов'язки засуджених, які визначені в ст. 9 та специфічні, які визначені в ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Загальні обов'язки на відміну від загальних прав засуджених викладені фрагментарно та не зазнали значних змін від моменту прийняття Кодексу, окрім їх лібералізації та аспектів, які стосуються лише питань, пов'язаних з діяльністю уповноваженого органу з питань пробації.

В свою чергу ст. 107 Кримінально-виконавчого Кодексу більш детально визначає обов'язки засуджених.

Якщо положення виправно-трудова законодавства «Засуджені зобов'язані» стосуються обов'язку засудженого залучатися до суспільно-корисної роботи, то у кримінально-виконавчому законодавстві на теперішній час це є правом. Положення викладені в п. 3. «Засудженим забороняється» теж суттєво не відрізняються та стосуються лише заборони: виготовляти, зберігати саморобні електроприлади та користуватися ними; готувати та вживати їжу в непередбачених для цього місцях, виносити продукти харчування з їдальні без дозволу адміністрації колонії.

Розглядаючи питання генези правового статусу, який притаманний всім категоріям засуджених за період незалежності України ми не повинні забувати за правовий статус окремих категорій засуджених до різних кримінальних покарань а саме: засуджені до довічного позбавлення волі, до обмеження волі, до арешту.

Коли ми говоримо про правовий статус то звичайно згадуємо про главу 2 кримінально-виконавчого кодексу де статті з 7 по 10 дають визначення правового статусу засуджених, визначають їх загальні права і обов'язки та певні аспекти права засуджених на особисту безпеку. Але права і обов'язки різних категорій засуджених, які тримаються в установах виконання покарань не обмежуються лише статтями 8, 9. В залежності від виду покарання, рівня безпеки виправної колонії, особистості засудженого, рівня його суспільної небезпеки та інших факторів будуть різнитися і умови тримання, в яких будуть перебувати засуджені, що буде впливати на їх правовий статус.

Розглянемо окремо правові аспекти довічного позбавлення волі, а також питання регенерації такого виду покарання, як смертна кара у довічне позбавлення волі. Покарання у виді смертної кари передбачалось національним законодавством України до початку двотисячних років і було найсуворішим покаранням в нашій державі. Але становлення української державності та

українського суспільства, інтеграція України до Європейської спільноти потребує внесення змін до кримінального та кримінально-виконавчого законодавства. Отже, відміна смертної кари стає необхідною умовою для вдосконалення кримінального права і гуманізації суспільства, так як це направлено не на полегшення участі злочинців, а на визнання державою людського життя вищою і абсолютною цінністю. Введення замість смертної кари альтернативного і досить суворого покарання, яким є довічне позбавлення волі, цілком відповідає європейським цінностям, закріплених у кримінальному кодексі та міжнародних документах про основоположні права та свободи людини. Ратифікацією Протоколу № 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 22 лютого 2000 р., Верховна Рада України, тим самим повністю скасовує смертну кару в Україні. Таким чином, основним видом покарання в незалежній Україні стає позбавлення волі. З цього часу за найтяжчі злочини призначається кара у вигляді довічного позбавлення волі, за менш тяжкі злочини – позбавлення волі на певний строк. Таким чином, на шляху становлення України як правової держави закономірно постає питання про доцільність і можливість широкого застосування позбавлення волі. Виникає необхідність визначення та встановлення нових цілей виконання кримінальних покарань, а саме виправлення і ресоціалізація. Покарання, в тому числі, позбавлення волі, відповідно до чинного законодавства, має не тільки карати, а й виправляти засудженого та реінтегрувати до суспільства законослухняного громадянина. Довічне позбавлення волі – це найбільш суворий вид покарання з передбачених чинним національним законодавством України. Найсуворіший характер довічного позбавлення волі визначається істотністю і тривалістю позбавлень та обмежень прав і свобод особи, засудженої до цього виду кримінального покарання, а також на порядку і умовах його встановлення, застосування (призначення) та відбування. Не важко помітити, що порівняно з попереднім, чинний Кримінальний кодекс України більш як наполовину зменшив кількість видів злочинів, за які встановлене довічне позбавлення волі, обмеживши їх коло лише діяннями, пов'язаними з умисним посяганням на життя особи або спрямованими проти миру та безпеки людства.

Протягом незалежності Кримінальний кодекс України постійно зазнавав певних змін, а саме: мінялися види кримінальних покарань, тобто якісь скасовувалися, а якісь вводилися в дію, мінялися норми статей особливої частини, разом з цим, зазнавало змін кримінально-виконавче законодавство, у зв'язку з чим виникали нові установи виконання покарань, розроблялись та вводились в дію норми щодо умов тримання засуджених, визначались та закріплювались оновлені права та обов'язки, що становило правовий статус засуджених.

Одним із таких видів кримінальних покарань став арешт. На відміну від позбавлення волі даний вид покарання мав найменші терміни застосування, але найсуворіші умови тримання засуджених взагалі. Засуджені до арешту повинні були утримуватись в арештних домах, яких як окрема установа в системі ДКВС ніколи не існувало, тобто засуджені відбували покарання у дільницях арештних домів, які створювались при УВП, слідчих ізоляторах, виправних колоніях. Таким чином правовий статус засудженого до арешту наділяв його лише правом на прогулянку – 1 година один раз на день та правом на безкоштовне забезпечення цигарками і сірниками, лишаючи таких прав, як право на телефонні дзвінки, на побачення із близькими та родичами, право користуватись крамницею установи, а саме придбавати предмети першої потреби та продукти харчування, можливість приймати участь у гуртках самодіяльних організацій, право на отримання посилок (бандеролей), передач (як виняток дозволялось отримання однієї посилки (бандеролі), передачі з одягом та взуттям за сезоном. Засуджені до арешту навіть не залучалися до суспільно-корисної праці, тобто не могли брати участі у трудовій діяльності окрім випадків залучення до безоплачуваних робіт по благоустрою арештного дому (до 2 годин на добу, в порядку черговості). Але зміни до кримінально-виконавчого законодавства, які були внесені у 2018 році повністю прирівняли правовий статус засуджених до арешту до правового статусу засуджених до позбавлення волі на певний строк, наділивши їх всіма правами та обов'язками притаманними позбавленню волі. Таким чином покарання у виді арешту загубило своє значення, як окремий вид кримінального покарання.

В якості висновку слід зазначити, що приведений аналіз лише двох компонентів правового статусу засуджених вказує на те, що протягом 30 років незалежності, національне законодавство України приділяло увагу лише його лібералізації, надаючи увагу в своїй переважній більшості правам засуджених, при цьому не змінюючи підходів щодо реформування системи їх обов'язків. В свою чергу багато науковців та практичних працівників вважають, що такий підхід створює

порушення соціальної справедливості та не дозволяє здійснювати належний вплив на осіб, які відбувають кримінальні покарання, що породжує самодетермінацію постпенітенціарної злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Снітко О.М. Основні порушення правового статусу ув'язнених у пенітенціарних закладах України. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право.* 2021. № 3 (14). С. 91–100.
2. Пузирний В.Ф., Боднар І.В., Кирієнко А.І. Особливості правового статусу засуджених до довічного позбавлення волі. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право:* 2023. № 3 (20): 70–80.
3. Правила внутрішнього розпорядку виправно-трудоустанов: Наказ ДДУПВП від 15.06.2000 р. № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0395-00#Text> (дата звернення: 14.09.2024).
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Дата оновлення: 22.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 14.09.2024).
5. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5, дата оновлення 28.03.24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text> (дата звернення: 14.09.2024).
6. Голіна В.В., Степанюк А.Х., Лисодєд О.В. Кримінально-виконавче право: підручник/за ред. В.В. Голіни, А.Х. Степанюка. Харків: Право, 2011. 328 с.